

International

Journal of Human Sciences

ISSN: 2458-9489

Volume: 20 Issue: 3 Year: 2023

Wage and income problem in lower football leagues during the Covid-19 pandemic

Covid-19 pandemi sürecinde alt futbol liglerinde ücret ve gelir sorunsalı

**Muazzez Şaşmaz Ataçoğu¹
Mert Kerem Zelyurt²**

Abstract

The Covid-19 pandemic has exposed societies to extraordinary effects, like other pandemics in the World history that have dragged countries into crises in health, economy, social order and many aspects. Another major impact of this process which threatens human health was seen in the economic field. Weakness in the management of the process, the inability of the sectors to manage the change and crisis, the interruption of all national and international economic activities as a result of long bans and closures have caused a rapidly growing economic crisis. It has become inevitable to affect the sports sector in general, football sector in particular. Football leagues and championships in the World and in Turkey have been postponed and matches have been canceled one after another. Therefore, clubs could not obtain their basic income sources such as matchday revenues, ticket revenues, broadcasting revenues and their advertising and sponsorship relations were also damaged. In the lower leagues, which have a low market share in the football market, this economic crisis has manifested itself more severely. The deepest reflections of the economic problems experienced in the lower leagues which even have limited current income sources were seen in the football labor market. In this study, the pandemic

Özet

Covid-19 pandemisi, ülkeleri sağlık, ekonomi, sosyal düzen ve birçok açıdan krizlere sürükleyen dünya tarihindeki diğer salgınlar gibi toplumları olağanüstü çapta etkilere maruz bırakmıştır. İnsan sağlığını tehdit eden bu sürecin diğer büyük etkisi de ekonomik alanda görülmüştür. Süreci yönetim zafiyetleri, sektörlerin yaşanan değişim ve krizi yönetmede yetersiz kalması, uzun süren yasaklar ve kapanmalar sonucu tüm ulusal ve uluslararası ekonomik faaliyetlerin sekteye uğraması hızla büyüyen bir ekonomik krize neden olmuştur. Bu sürecin genelde spor; özelde futbol sektörünü etkilemesi de kaçınılmaz hale gelmiştir. Dünya’da ve Türkiye’de futbol ligleri, şampiyonalar ertelenmiş, maçlar art arda iptal edilmiştir. Dolayısıyla kulüpler maç günü gelirleri, bilet gelirleri, yayın gelirleri gibi temel gelir kaynaklarını elde edememiş, beraberinde reklam ve sponsorluk ilişkileri de yara almıştır. Futbol piyasasında pazar payı düşük olan alt liglerde ise bu ekonomik kriz kendini daha şiddetli göstermiştir. Mevcut gelir kaynakları bile kısıtlı olan alt liglerde yaşanan ekonomik sıkıntıların en derin yansımaları ise futbol işgücü piyasasında görülmüştür. Bu çalışmada, alt liglerdeki futbolcuların pandemi deneyimleri, ücret ve gelir sorunsalı açısından ele alınmıştır.

¹ Assoc. Prof. Dr., Marmara University, Faculty of Sports Sciences, Department of Sports Management, matacogugu@marmara.edu.tr Orcid ID: [0000-0002-4049-8849](https://orcid.org/0000-0002-4049-8849)

² Assoc. Prof. Dr., Marmara University, Faculty of Sports Sciences, Department of Sports Management, kerem.zelyurt@marmara.edu.tr Orcid ID: [0000-0002-2766-4996](https://orcid.org/0000-0002-2766-4996)

experiences of the players in the lower leagues were discussed in terms of wage and income problems. The sample of the study consists of 11 football players who played football in the lower leagues during the pandemic process. In the study, "Semi-structured in-depth interview" which is a research technique specific to "Qualitative Method" was applied. The interviews were recorded on a voice recorder and transferred to the "Word" text. The relevant findings (texts) were subjected to content analysis and classified under 3 themes that reflect the main problematics of the subject: 1. Wages and loss of income, 2. Transfer relations, 3. Administrative problems. In general, the following conclusions emerge from the data of the study: Football players have left their receivables in the clubs and lost their income. The economic grievances experienced during the pandemic process have caused the football players to be unemployed or to quit football and change their profession. The increased corona test and health expenses of the clubs due to the pandemic were reflected against the players in the transfer relations. Administrative decisions taken by the clubs and the football federation have reduced the wages of the players.

Keywords: Covid-19, Pandemic, Football, Lower Leagues, Wage, Income.

[Extended English summary is at the end of this document.](#)

Çalışmanın örnekleme pandemi sürecinde alt liglerde futbol oynayan 11 futbolcudan oluşmaktadır. Çalışmada "Nitel Yöntem"e özgü bir araştırma tekniği olan "Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme" uygulanmıştır. Yapılan görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiş ve "Word" metnine aktarılmıştır. İlgili bulgular (metinler) içerik çözümlemesine tabi tutularak konuyla ilgili temel sorunsalları yansıtan 3 tema altında sınıflandırılmıştır: 1. Ücretler ve gelir kaybı, 2. Transfer ilişkileri, 3. Yönetsel sorunlar. Araştırmanın verilerinden genel olarak şu sonuçlar çıkmaktadır: futbolcuların kulüplerde alacakları kalmış ve gelir kaybına uğramışlardır. Pandemi sürecinde yaşanan ekonomik mağduriyetler futbolcuların işsiz kalmasına veya futbolculuğu bırakıp meslek değiştirmelerine sebep olmuştur. Kulüplerin pandemiden dolayı artan korona testi ve sağlık giderleri transfer ilişkilerinde futbolcuların aleyhine yansımıştır. Kulüplerin ve futbol federasyonunun aldığı yönetsel kararlar futbolcuların ücretlerini düşürmüştür.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Pandemi, Futbol, Alt ligler, Ücret, Gelir.

GİRİŞ

2020'nin Mart ayında Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 2019 koronavirüs hastalığını (Covid-19) bir pandemi olarak tanımlamıştır. Başta sağlık olmak üzere, ekonomi, sosyal düzen ve birçok açıdan çok sert ve hızlı bir şekilde çoklu bir kriz ortamına girilmiştir. Pandemi etkisini en az sağlık kadar ekonomi alanında da göstermiştir. Özellikle gelişmekte olan ekonomiler için ciddi etkileri olan, bir yüzyıldan uzun süredir görülen en büyük küresel ekonomik krizi tetiklemiştir. Ekonominin hemen hemen her sektörü pandemiden çeşitli derecelerde ve ciddi şekilde etkilenmiştir. Virüsün yayılmasını engellemek amacıyla birçok ülke, sokağa çıkma kısıtlamaları, seyahat kısıtlamaları, toplu ve özel ulaşım yasağı, okulların kapatılması, çevrimiçi eğitime ve çalışmaya geçilmesi, halka açık organizasyonlara ve sosyal etkinliklere kısıtlamalar gibi olağanüstü önlemler almıştır. Bu girişimler Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, dış ticaret ve döviz rezervlerinde düşüşe, işsizliğin artmasına, borsaların çökmesine ve daha birçok ekonomik unsurun yanı sıra ulusal para birimlerinin değer kaybetmesine yol açmıştır. Covid-19 Dünya'daki sağlık, eğitim, finans, spor başta olmak üzere birçok sektörün faaliyetlerini de olumsuz etkilemiştir.

2020'de ülkelerin yüzde 90'ında ekonomik faaliyet daralmış, dünya ekonomisi yaklaşık yüzde 3 küçülmüş ve küresel yoksulluk artmıştır. Hükümetler, krizin en kötü acil ekonomik etkilerini hafifleten hızlı ve kapsayıcı politika tedbirleri ortaya koymaya çalışmışlardır (World Development Report, 2022). Pandeminin ani ve beklenmedik bir şekilde geliştiği spor sektöründe de krize neden olmuştur. Virüsün dünya çapında yayılmaya başladığı ilk zamanlarda, küresel spor faaliyetleri neredeyse durdurulmuştur. İnternet ve sanal ağlar kullanılarak evde spor faaliyetlerine başlanmış, spor müsabakaları durdurulmuş, kulüpler kapatılmıştır. Bu süreçte spor üretimi krize, spor medyası programları da belirsizlik içine girmiştir. Tüm bu olaylar, üreticilerin, sporcuların, antrenörlerin, tüm sektörün mali kayıplar ve ekonomik sorunlar yaşamasına yol açmıştır (Keshkar, 2021).

Benzer şekilde, Wimbledon ve Olimpiyatlar gibi büyük spor organizasyonları iptal edildiğinde veya ertelendiğinde de sporun tüm alt sektörlerinde korkunç sonuçlar yaratmıştır. Kriz bu şekilde ana akım sporu etkisi altına alırken alternatif spor içerikleri ve aktiviteleri çoğalmıştır. Ev fitness ekipmanları satışlarında, çevrimiçi egzersiz stüdyolarında, e-sporlarda ve yeniden paketlenmiş spor materyallerinde artışa yol açmıştır. Geleneksel sporun tedarik zinciri kan kaybederken, yeni versiyonlar doğmuştur. Geleneksel spor yöntemleri ve yeni teknolojik girişimlerle hibrid yöntemler geliştirilmiştir. Bu arada, spor endüstrisinde işlerini sürdürecek kadar şanslı olanlar büyük ölçüde evden çalışmıştır. Bu koşullarda hibrid bir tepkiye dayanan uzaktan ekonominin büyümesiyle yeni bir çalışma modeli gelişmiştir. Ancak yelpazenin diğer ucunda profesyonel spor ve onun rekabetçi ligleri, bilet ve lisanslı ürün gelirlerinden sponsorluk gelirlerine kadar taraftara bağlı gelirlerin yokluğunda nakitlerini tüketmişlerdir. En kötü sonuç ise yayın gelirlerinin kaybında yaşanmıştır (Skinner ve Smith, 2021).

Uzun dönemde, spor ekosisteminin paydaşlarının, yönetim organlarının, müsabaka organizatörlerinin, kulüplerin, kulüp sahiplerinin ve yatırımcıların, sporcuların, yayıncıların, sponsorların, tedarikçilerin ve taraftarların birden fazla alanda organizasyonel ve stratejik etkilere maruz kalmaları beklenmektedir. Bu etkiler müsabakalar ve tarihleri, çalışma modelleri, ticari ilişkiler, taraftar katılımı, yatırım, dijital işyeri, stadyumlar ve spor alanları başlıklarında toplanmaktadır. Ertelenen ve iptal edilen etkinlikler spor takviminde yılları değiştirmiştir. Bazı sporların formatında yenilikçi değişimlerin gerçekleşmesi beklenmektedir. Yeni çalışma modelleri gelişmiştir. Ani kapanmanın mali sonuçları dolayısıyla ekosistem üyelerinin ve yayıncılar, sponsorlar, ortaklarla olan ticari ilişkilerinin nasıl desteklenebileceği, güçlenebileceği sorunu ortaya çıkmıştır. Takımlar, kulüp sahipleri ve sponsorlar "Taraftar deneyimini nasıl yeniden düşünecek?, Tribünlerde taraftar yoksa taraftar deneyimi ne anlama geliyor?" sorularına cevap aramaktadır. Yatırım konusundaki tartışmalar ise organizatörlerin veya bireysel yatırımcıların portföylerini bölgeler ve ligler arasında nasıl çeşitlendirecekleri ya da gelecekteki yatırımlar için hazırlanma kararları etrafında dönmektedir. Ölçeklenebilir, güvenli uzaktan çalışma ortamı için teknolojik ve siber hizmetlere yatırım gerekmektedir. Stadyumların ve spor alanlarının yeni koşullara göre kullanımı tasarlanmalıdır (Deloitte, 2020).

Covid-19 en büyük etkisini futbol üzerinde göstermiştir. Futbol, kapitalizmin faaliyet gösterdiği, her yönüyle satışa sunduğu, kar düşüncesinden ayrı düşünmediği, neo liberal piyasa ekonomisi mantığının kalelerindedir. Her yönüyle piyasa ilişkilerine eklemlenen futbol, ticarileşme düzeyi en yüksek spordur. Futbol stadyumları alışveriş merkezlerinin, restoranların, ürün satış mağazalarının, lüks locaların olduğu yeni taraftar modelinin (tüketici taraftar) tüketim merkezleri olmuştur (Zelyurt, 2020). Daha önceleri ağırlıklı olarak sponsorluk ve gişe hasılatı yoluyla gelir elde eden kulüpler, ticarileşmenin yeni bir seviyeye taşındığı 21. Yüzyılda yayın hakları, ticari ürün satışları, stadyum isim hakları, oyuncu yetiştirme ve transferler gibi yollarla gelir kaynaklarını genişletmişlerdir. Ulusal lig ve kupalar, onları birbirine bağlayan uluslararası düzeydeki şampiyonalar (FIFA Dünya Kupası, Avrupa Şampiyonası, UEFA Kupası) vasıtasıyla ulusaldan küresele yayılan büyük bir ekonomik ilişkiler ağı bulunmaktadır. Bu süreçte para da işgücü de hareket halindedir. Kulüplerin sportif başarıları marka değerini inşa etmektedir. Çünkü marka ne kadar büyük olursa ticari gelirler de o kadar artacaktır. Küresel ilişkiler ağındaki böyle bir sektörün büyük ölçekteki olaylardan etkilenmesi kaçınılmaz gözükmektedir.

2019/2020 sezonundan 6 ay sonra yayınlanan Deloitte'un 2021 futbol para ligi araştırmasına göre en iyi 20 kulüp 8.2 milyar euro gelir elde etmiştir. Kulüp başına ortalama 409 milyon euro düşmektedir. Bir önceki yıl ise kulüp başına ortalama 464 milyon euro olmak üzere toplamda 9.3 milyar euro gelir elde edilmiştir. Covid dolayısıyla gelirlerde %12'lik bir düşüş görülmüştür. Gelirdeki 1.1 milyar euroluk düşüşün sebebi yayın gelirlerindeki 937 milyon euroluk (%23 düşüş) düşüştür. Ertelenen maçlarla doğru orantılı olarak maç günü gelirleri 257 milyon Euro (%17) düşmüştür. Şaşırtıcı bir şekilde ticari gelirler ise 105 milyon Euro (%3) artış göstermiştir. Ticari gelirler 3 yıllık bir aradan sonra ilk kez gelirlere böyle bir katkı sunmuştur. Stadyumların, kapatılmasına, lisanslı ürün mağazalarının kapatılmasına, stadyum turlarının, konserler gibi diğer büyük olayların, maçların ertelenmesine ya da iptaline rağmen kulüplerin etkileri başarılı bir şekilde hafifletme yeteneği ile yaptıkları yeni büyük ticari anlaşmalar bunda etkili olmuştur.

Covid-19 nedeniyle ulusal liglerin ve uluslararası müsabakaların kesintiye uğraması taraftarların sporu tüketim şekillerini önemli ölçüde değiştirmiş ancak spora olan ihtiyacı da arttırmıştır. Bu yüzden dijital kapasitenin gelişimine ihtiyaç duyulmuştur. Yeni ve özel içerik talebi artmış, taraftarlar kulüpleriyle bağlantıda kalmanın yollarını aramışlardır. Taraftarların stadyumlardaki uzun süreli yokluğu göz önüne alındığında kulüplerin talebi karşılama yeteneği, dijital katılımdan para kazanma stratejileri ticari gelirleri arttırmak için kritik hale gelmiştir. Deloitte'un 2020 yılında 20'den fazla ülkede gerçekleştirdiği küresel araştırmada, taraftarların %56'sı bir sonraki sezon için sezonluk biletlerini yenilemeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Yenilenmenin nedeni olarak da %96'sı sezonluk bilet sahibi olarak konumlarını korumak istediklerini belirtirken, %42'si kulüplerini maddi olarak desteklemek istemişlerdir.

Dünya futbol ekonomisinde yaşanan bu gelişmeler bir yana ülke hükümetleri pandemiye farklı şekillerde yanıt vermişlerdir. Profesyonel spor genelindeki yönetim organları farklı yöntemler uygulamaya koymuştur. Bu farklı yöntemler ise ülkeler, ligler ve kulüpler bazında farklı etkilere sebep olmuştur. Küresel futbol pazarına ve ilişkilerine yakınlık derecesi, futbolun ticarileşme düzeyi, ulusal yönetimdeki ve yasalardaki farklılıklar etki ve sonuçları farklılaştırmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye futbol alt liglerindeki (2.lig, 3.lig, Bölgesel Amatör Lig) futbolcuların Covid-19 pandemi deneyimlerini ücret ve gelir sorunsalı açısından ele almaktır.

Türkiye'de Covid-19'un ilk kez görülmesinden hemen sonra, 13 Mart ile 30 Nisan tarihleri arasındaki tüm müsabakaların seyircisiz oynanması kararı alınmıştır.³ Bu karardan kısa bir süre sonra gerçekleşen toplantıda liglerin ileri bir tarihe ertelenmesi kararı alınmıştır. Profesyonel liglerin yeni takviminin gelişen şartlar doğrultusunda belli olacağı ifade edilmiştir.⁴ Bazı ülkeler ligleri tescil kararı alırken TFF Yönetim Kurulu ara verilen liglerin tamamlanması doğrultusunda bir anlayış sergilemiştir. Süper lig ve TFF 1.lig müsabakaları Haziran 2020'de bir hafta arayla, TFF 2.lig, TFF 3.lig ve Bölgesel amatör lig 18 temmuz 2020'de başlayacak şekilde planlamıştır.⁵ Türkiye Futbol Federasyonu Süper lig, TFF 1. Lig ve Ziraat Türkiye Kupası müsabakalarına ilişkin yayınladığı talimatla müsabakaların nasıl oynanacağına dair özel koşulları açıklamıştır.⁶ 2019-2020 sezonunun pandemi koşullarında tamamlanmasının ardından profesyonel liglerde 2019-2020 sezonunda ligden düşme kaldırılmıştır. Bölgesel Amatör Lig'de (BAL'de) gruplarında şampiyon olan ile aralarında en fazla 3 puan olan 9 takımın TFF 3. Lig'de mücadele edeceğine karar verilmiştir. Futbol Federasyonu bu yöntemle artacak olan takım sayılarının gelirin bölüşümünde farklılık yaratacağının, müsabaka sayısının artacağına ve fikstürün sıkışacağına da farkında olduğu belirtmiştir.⁷

Maçların oynanmaması, liglerin ertelenmesi, sonrasında ise seyircisiz oynanması futbol ekonomisini derinden etkilerken, bu etkilerin yansımaları futbolcu sözleşmeleri, ücretleri ve gelirleri

³ <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=687&ftxtID=33152> ,04.07.2023.

⁴ <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=687&ftxtID=33181> ,04.07.2023.

⁵ <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=687&ftxtID=33276> , 04.07.2023.

⁶ <https://sporvehukuk.files.wordpress.com/2020/05/covicc87d-19-salgc4b1nc4b1-nedeniyle-ara-verilen-succ88per-lig-tff-1.-lig-ve-ziraat-tucc88kiye-kupasc4b1-mucc88sabakalarc4b1na-icc87liscca7kin-talimat-mayis-2020-v1.pdf> ,04.07.2023.

⁷ <https://www.tff.org/Default.aspx?pageId=200&ftxtId=33530> ,04.07.2023.

üzerinde de kendini göstermiştir. Ligler ertelenmiş olsa da profesyonel futbolcuların sözleşmelerinin bitiş tarihi 31 Mayıs'tır. Sözleşme bitişinden itibaren resmi müsabakalar devam etse bile sözleşmelerin müsabakaların bitimine kadar uzadığı varsayılır.⁸ Alınan kararlar ücretlilik ilişkisinin devam ettiğini göstermektedir. Ancak kulüp gelirlerinde yaşanan düşüş, futbolcu ücretlerinin nasıl ödeneceği sorunu, sezonun nasıl ve hangi düzende bitirileceği sorunsalı ve sürekli güncellenmek zorunda kalan planlar büyük bir yönetsel ve ekonomik kriz sürecinin temel konuları olmuştur. Kulüp gelirlerindeki düşüş, Avrupa'da birçok kulübün futbolcuların maaşlarının ertelenmesi ya da düşürülmesi yönünde girişimlerde bulunmasına neden olmuştur. Gelirlerin azalması, kulüplerin sporcularıyla olan sözleşmelerini yeniden müzakare etmelerine yol açmıştır. İlk olarak İtalya'da Juventus Covid-19'un pandemi olarak ilanından hemen bir ay sonra, dört aylık bir süreye kadar maaşlardan geçici bir kesinti için oyuncularıyla anlaşmaya varmıştır (Galardini, 2020). Fransa takımı Lyon, futbolcularının maaşlarını ödeyemeyeceğini; İskoçya Birinci Futbol Ligi kulübü Hearts, maaşların yarı yarıya düşürüleceğini açıklamıştır. Hatta Hearts, bunu kabul etmeyenlere sözleşmelerini feshetmeyi önereceğini belirtmiştir. Bir başka kulüp, Sion ise liglerin tekrar başlamasına kadar futbolcularına ülkelerindeki en yüksek part-time ücreti, aylık 11 bin 700 Euro'yu teklif etmiş, bu teklifi kabul etmeyen 8 futbolcunun sözleşmesini tek taraflı feshetmiştir.⁹ Barcelona kulübünün bütün çalışanlarının maaşlarından yüzde 70 oranında keseceğini; Real Madrid, futbol ve basketbol A takımlarındaki sporcu, teknik adamlar ve çalışan maaşlarının 2019-2020 sezonunun bitimine kadar %10-%20 arasında düşürüleceğini açıklamıştır.¹⁰

Bu süreçte, FIFA, hem futbolcuları ve teknik adamları hem de kulüpleri korumak için uzlaşmayı teşvik edici tavsiye niteliğinde bir takım kararlar almış ve alınan kararları tüm ulusal federasyonlara da iletmıştır. Ardından Türkiye Futbol Federasyonu da FIFA'nın tavsiye kararlarına uyumlu olarak bazı tavsiye kararları almıştır. Kararlar, "Sözleşmelere İlişkin TFF Tavsiyeleri" şeklinde ilan edilmiştir.¹¹

Futbol kulüplerinin karşı karşıya kaldığı ekonomik baskı profesyonel sporcuların işgücü piyasasını da etkilemiştir. Fakat en zengin liglerde bile tüm kulüplerin oyuncularıyla bu türden bir maaş kesintisi anlaşmasına varabilmesi kolay olmamıştır. Çünkü geçici de olsa bu maaş kesintileri oyuncuların yaşam tarzlarını etkilemektedir. Ortalama bir işçinin ücretinden pek de farkı olmayan ücretlerle oynayan futbolcuların olduğu daha az karlı liglerdeki kulüplerin yüz yüze kaldığı ekonomik sorunları anlamak zor değildir (Addesa, 2021). Ancak bu sorunların ana başlıkları, hangi temel yönetsel ve ekonomik değişkenlere bağlı oldukları ülkeler düzeyinde farklılık gösterdiği gibi lig kategorileri arasında da farklılık göstermektedir. Futbol piyasasında pazar payı düşük olan alt liglerde Covid-19'un yarattığı ekonomik kriz kendini daha şiddetli göstermiştir. Mevcut gelir kaynakları bile kısıtlı olan alt liglerde yaşanan ekonomik sıkıntıların en derin yansımaları ise futbol işgücü piyasasında görülmüştür.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Araştırma nitel yönetime göre dizayn edilmiştir. Nitel Yöntem ile yapılacak bir çalışma, yorumlayıcı bir yaklaşım ortaya koyması sebebiyle çalışmamızda yöntem olarak benimsenmiştir. Özellikle insana özgü sosyal bilim araştırmalarında nicel yönetime özgü sınırlılıkların aşılmasında nitel yöntem etkili olmaktadır. Nicel yöntemdeki anket, ölçek vs. standartlaştırılmış araçların, denekleri sınırlı seçenekler yoluyla incelemesine yönelik eleştiriler getirilmektedir (Mayring, 2011). Bu çalışmada

⁸ Profesyonel Futbolcuların Statüsü ve Transferleri Talimatı, 2016 (md.19/3)-Talimatın şu anki halinde sözleşme bitiş tarihi 30 Haziran'dır. Ancak pandemi döneminde 31 Mayıs olduğu için bu tarih dikkate alınmıştır.

⁹<https://www.bloomberght.com/futbolculara-maas-tartismasi-koronavirus-haberleri-2250565-amp> ,04.07.2023.

¹⁰ <https://www.cnnturk.com/spor/futbol/maas-kesintisi-yapan-kulupler> ,04.07.2023.

¹¹ <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=687&ftxtID=33263> ,04.07.2023.

da nitel yöntemle başvurulmasının nedeni; futbolcuların Covid-19 Pandemi sürecinde yaşadıkları ücret ve gelir bağlamında gelişen sorunları açığa çıkarmaktır.

Araştırmanın deseni nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenoloji (olgubilim) deseni ile kurgulanmıştır. “Olgular yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. (...) Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için fenomenoloji uygun bir araştırma zemini oluşturur.” (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örnekleme “Amaçsal Örneklem” yoluyla belirlenmiştir. Bu örneklem oluşturma tekniğinde, örneklem grubu belirli bir kriter veya özelliğe bağlı olarak seçilen birey ve gruplardan oluşur. Araştırma evreninin farklı karakteristikleri içinde barındıran küçük bir örneklem içinde temsil edilebilmesi açısından avantajlıdır (Black, 2002). Bu araştırmanın örnekleme pandemi sürecinde futbolculuğu deneyimlemiş 11 futbolcudan oluşmaktadır.

Çalışmanın bulgular kısmında verilen görüşme metinlerinde her bir futbolcu F1, F2, F3,...F11 (Futbolcu) şeklinde numaralandırılmıştır. İsimler gizli tutulmuştur.

Aşağıdaki tabloda futbolcuların oynadıkları ligler verilmiştir. Örneklem alınan futbolcuların oynadıkları lig kategorilerinin alt ligleri temsil eden BAL, 3.lig ve 2.lig olmasının sebebi bu lig kategorilerindeki futbolcuların Covid-19 Pandemi sürecindeki ücret ve gelir sorunlarının daha şiddetli yaşandığına dair şikâyet ve gözlemlerdir.

FUTBOLCULAR	FUTBOLCULARIN OYNADIKLARI LİGLER
F1	BAL
F2	3.LİG
F3	2.LİG
F4	3.LİG
F5	BAL
F6	BAL
F7	BAL
F8	2.LİG
F9	BAL
F10	BAL
F11	3.LİG

Veri Toplama Araçları

Veriler nitel araştırmada en yaygın kullanılan veri toplama tekniklerinden biri olan “Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme” tekniği ile elde edilmiştir. Bu teknik “ (...) bireylerin verilerini, görüşlerini, deneyimlerini ve duygularını ortaya çıkarma yönünden oldukça güçlü olması” (Yıldırım ve Şimşek, 2008) dolayısıyla seçilmiştir. Bu tekniğin en önemli avantajı, az sayıda kişiden konuşma ve kişiye dair açık uçlu anlatım yoluyla çok veri alınabilmesidir. Katılımcılarla görüşmeler 2021 Kasım-2022 Ocak tarihleri arasında yapılmıştır. Görüşmeler Zoom Programı ve ses kayıt cihazıyla gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Nitel verilerin analizinde ilk olarak görüşme kayıtları ham veri olarak word metnine aktarılmıştır. Görüşme kayıtlarından, araştırma konusunun içeriğine dayalı bir ayıklama işlemi yapmak için, görüşme kayıtları dikkatle dinlenmiştir. Nitel veri analizinin aşamaları sırasıyla; verilerin işlenmesi, verilerin görsel hale getirilmesi ve sonuç çıkarma ve değerlendirilmedir (Kümbetoğlu, 2008). Araştırmada betimsel veri analizi tercih edilmiştir. Futbolcularla yapılan görüşme kayıtları metne

dönüştürüldükten sonra, araştırma konusunun kapsamı göz önüne alınarak içerik çözümlemesine tabi tutulmuş ve belirli ana temalar altında kategorileştirilmiştir. Temalar 3 başlık altında toplanmaktadır: 1. Ücretler ve gelir kaybı, 2. Transfer ilişkileri, 3. Yönetsel sorunlar.

Etik Kurul Onayı

Bu çalışma için Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Etik Kurulu'ndan 18.10.2021 tarihli ve 112 onay sayılı Etik Kurul Onayı alınmıştır.

BULGULAR

Ücretler ve Gelir Kaybı

Covid-19 pandemisi sürecinde 3. lig, 2. lig ve BAL'de oynayan futbolcular bu süreçte yaşadıkları ücret ve gelir ilişkilerini değerlendirmişlerdir.

Covid-19 pandemisinin en büyük etkisi ekonomik düzeydedir. Futbolcular liglerin durdurulmasından, maçların oynanamamasından dolayı futbolcuların maç başı ücret ödemelerinin kesildiğini ifade etmiştir.

"Pandemi süreci başladığında (...)spordaydık (2.lig). Şimdi baktığın zaman futbolculara mesela ilk başladığı dönemde yani biz sadece maddi olarak etkiledi yani. Normal olarak zaten başka bir etkisi olmadı yani bize." (F4, 34, 3.lig).

"İşte 26 tane maç başı alacaktık. Gitti maç başları. Normalde peşinatımda bir değişiklik olmadı. Sadece maç başından değişiklik oldu. O da oynamadığımız maçı zaten talep edemeyiz yani." (F1, 34, BAL).
Pandemi sürecinde ücretleri ilgilendiren bir diğer sorun da kulüpte kalan alacaklar sorundur.

"Mesela bu pandemi döneminde bizim beş, altı maçımız kalmıştı. Bu beş, altı maçı alamadık. Tabi bu gelirimizde değişiklik oldu yani. (...) Şöyle bir şey var kulüpten bizim alacağımıza karşılık bir şey gelmedi." (F3, 24, 2.lig).

"Ya ...spor'da şöyle bir sistem vardı biz hani kendi hakkımızı sanki oradan borç istiyormuş gibi oluyordu. Zamani, vakti gelince bize yatırmıyorlardı. Sanki biz onlardan borç para istiyormuşuz gibi. O muameleye getiriyorlardı." (F7, 26, BAL).

Pandemi sürecini iki ayrı kulüpte tecrübe etmiş 28 yaşındaki 3.lig futbolcusu, sürecin başındaki kulübünde maaş ve alacaklarının kaldığını ancak diğer kulüpte sorun yaşamadığını belirtmiştir:

*"Herhangi bir maaş vermediler, maç başımızı alamadık ki içerde yığınla maç başımız vardı. Çok sorunlar yaşadık. Tabi benspor'da oynadım diye yaşamışumdur. (...) Mesela ben bugün yine ...spor'dayım bugün bana işsizlik ödeneği yattı. Kulübüm bana para öderken de bunu da sağlamış bana. Buradan da ben para aldım yani. **Nasıl işsizlik ödeneği yattı, senin şu an kulüpte sözleşmen devam ediyor mu?** Ben onun tam dekontuna falan bakmadım ama şey yazıyordu hatırlamaya çalışıyorum. 3.ödemesi İşkur'dan yatmış. Onu nasıl ayarladı kulübüm bilmiyorum yani. Böyle bir şekilde para yattı." (F11, 28, 3.lig).¹²*

Ücretlerle ilgili bir başka sorun da alacaklı olunan maaş ve maç başı gibi vaad edilen primlerin de ödenmemesidir.

"...spor'da 20 Mart'tan itibaren, pandemi sürecine girdiğimizden itibaren biz evlerimize gönderdiler. Bizim de içerde 3, 4 tane maç başı alacağımız vardı. Liglerin oynanacağı yönünde tarih vermişti o zaman, Haziran'da oynanacak diye tarih vermişti. Ondan sonra biz bireysel idmanlarımızı yaparken biz de barlıksız kalmayalım diye bizim maç başlarımızı birer birer 15 günde bir gönderdi. Bu süreçte 1 buçuk 2 aylık dönemde bu şekilde idare ettik. Ondan

¹² F11'in işsizlik ödeneği şeklinde ifade ettiği ödenek, kısa çalışma ödeneğidir.

sonra tabi Federasyon için oynamayacağım, ligi tescil etti ve biz şampiyon olduk. Ama ...spor bize bir şampiyonluk primi söylemişti 400.000 TL. Bu parayı bize vermediler. Haklarımız yediler, vermediler.” (F1, 34, BAL).

Liglere verilen uzun süre ara ve sonrasında programlanan yeni sıkıştırılmış lig düzeni de ücretleri olumsuz etkilemiştir.

“Yıllığı 100bin liraya oynuyorsak yani nerdeyse bir sene top oynamadık. Yani 100bin liraya mal oldu. Yani bir oyuncudan, yani ortalama. Ücretler nasıl etkilendi? Şu anda yarı yarıya düştü şu an gene tam düzelmiş durumda değil. Lig kısa sürecek ama yine bir maddi olarak gene zarardayız yani. Transfer ücretleri değişti yani öyle mi? Tabi değişti. Lig de kısa olması bunu ayrıyeten etkiledi. 3 aylık, 3 buçuk aylık bir zaman var fikstür olarak, lig olarak. Bu süre zarfında oynamamız lazım. Bitirmemiz lazım 3 buçuk ay. E 3 buçuk ay oynadık nerde 100bin lira verecek kulüpler yok. Baya indi yani 35lere 30lara. Yani baya etkiledi maddi olarak hocam.” (F10, 32, BAL).

Ücret ödemelerindeki anlaşmazlıklarda ise federasyonun kulüpleri desteklediği yönünde ifadeler mevcuttur.

“...spordan başlıyorum mesela 5,6 maç ertelendiği için mesela biz o maçların maç başlarını alamadık ve bizim peşinatlarımız 3'e bölünmüştü sezonun belli kısımlarında. O iptal edilen bölümde de biz peşinatımızı alamadık 3. kısmını. Federasyon da bu konuda kulüpleri haklı buldu. Ertelenen 2 ay dönemde ödeme yapmasanız da olur gibi mesela normal şartlarda 1 TL'miz bile kalsa biz federasyona başlırsak bunu kulüp ödemek zorundaydı ama bu süreçte federasyon kulüplere haklılık verdi.” (F7, 26, BAL).

Ücretlerde yaşanan bu olumsuz gelişmelerin beraberinde gelir kaybı ve futbolu bırakmaya kadar giden sonuçları ortaya çıkmıştır. Bazı futbolcuların ek işleri varken, bazılarının ise futbolculuktan başka bir mesleği yoktur.

“12 aydır evdeyiz. Hiçbir gelirimiz yok. Yaşamımızı idame ettiriyoruz. Herhangi bir mesela market alışverişi yaparken bir para harcıyorsun. Evde olduğun sürece elektrik, su, doğal gaz faturalarını ödemek için para harcıyorsun. Yani devamlı bir ödeme var ve hiçbir şekilde bir gelirin yok.” (F5, 31, BAL).

“Online benim giyim sayfası vardı. Anlaşmalı olduğum bir yerde giyim sayfası vardı. Onla beraber ben satış yapıyordum. O süre zarfında o da durdu. Yani ek olarak onu yapıyordum ben. O da durunca yani birazcık sıkıntılar çektik.” (F6, 26, BAL).

Pandemi sürecinde yaşanan ekonomik mağduriyetler bazı futbolcuların işsiz kalmasına ve ya futbolculuğu bırakıp meslek değiştirmelerine sebep olmuştur. Ancak en azından uzun süren işsizlik süreci sonunda başlayan bir işlerinin olduğunu ifade ederek pandeminin etkilerine dikkat çekmişlerdir.

“Şu an süper amatördeki futbolcular geçen sene Mart'tan beri oynamıyorlar ve şu an süper amatör küme oynamayacak. Ağustos'ta belki antrenmanlara başlayacaklar. 20 ay olacak. 20 ay sonra antrenmanlara başlayan süper amatör kümedeki futbolcu zaten artık futbola döner mi dönmez mi. Neden, zaten şu an bir işte çalışıyordur büyük ihtimal. İşini rayına oturtmuştur. Lanet olsun der. Ben bir daha bu işe dönmüyorum diyecektir büyük ihtimal. %90'ı böyle olacaktır. Yani biz bile Allah korusun lig oynanmasa, deseler ki Ekim'de bu ligler oynamayacak, herkes gütsin. Belki de ben de bir işe girecektim. (...) Böyle olan kardeşlerimiz var. Ben dedi kardeşim Migros sanal market işi yapıyorum kardeşim seni de sokayım dedi. Bana da mantıklı geldi. Yani nerdeyse giriyordum yani.” (F1, 34, BAL).

“Şu anda zaten bazı insanlar işlerini yapamıyor. Biz yine yapıyoruz işimizi yani normal aynı şekilde. Çıkıyoruz maçlarımızı oynuyoruz.” (F4, 34, 3.lig).

Futbolcuların işsiz kaldığı bu süreçte amatör futbolculuğun hayatını idame ettirmek için yetersiz kalması futbolcuları bu nedenle bir mesleki sorgulamaya itmiştir.

“Yapabilecek başka bi işimiz yok. Mesleğimiz olmadığı için, başka bir mesleğimiz olmadığı için yapamadık. Evde kaldık. O bizçi çok etkiledi. Bu bizçe başka kapılar da açtı hocam yani. Nasıl, sadece futbola odaklanmamız gerektiğini. Başka bir meslekle de uğraşmamız gerektiğini ve ya işte okul varsa okula da odaklanmamız gerektiğini bizçe gösterdi bu pandemi süreci. Manen çok etkiledi. Bir de maddi olarak etkilediği tarafı çok var yani.” (F10, 32, BAL).

Futbolcuların ortak noktalarından biri de pandemi sürecinde kulüplerden görülen desteklerin yetersizliğidir.

“Bölgesel amatör ligde zaten elle tutulur birkaç takım haricini takımdan saymıyorum çünkü ben mesela 12 ay, yaklaşık 12 ay evimizdeydik hiçbir şekilde eski oynadığımız takımdan bir destek görmedik. Aranmadık dahi. Herhangi bir futbol temsilcileri tarafından aranmadık. Hani bir şeye ibtiyacınız var mı yok mu. (...) Pandemi geldi, ligler ertelendi, iptal oldu, bizçe dediler ki eve gidin. Eve geldik. Zaten açıkçası öncesinde de çok fazla bir maddi kazançımız yoktu.” (F5, 31, BAL).

Transfer İlişkileri

Covid-19 vaka artışının liglerin başlama süresini erteletmesinden dolayı transfer ücretlerinin seyri değişmiştir. Futbolcuların ifadelerinde dikkati çeken en önemli husus, kulüp başkanlarının yaşanan süreçleri transfer koz olarak kullanmasıdır. Özellikle kulüplerin pandemiden dolayı artan korona testi ve sağlık giderleri ve kulüplerin ekonomik sorunlarını transfer ilişkilerinde koz olarak kullanmıştır.

“Biz ilk etapta anlaşan futbolcular olduğumuz için, ligin normal seyrinde oynatıldığı düşünülmediği için ondan dolayı belli bir fiyata anlaştık. Atıyorum 100.000 liraya anlaştım ben. Ondan sonra statü bir ay önce belli oldu. Normalde biz 26 maç oynuyorduk Bölgesel ligde, birden 8 maça düştü. 8 maça düşünce bu sefer de başkanlar dedi ki ya biz sizle 26 maç üzerinden 100.000 lira peşin anlaştık. Şimdi 8 maça düştü. Ondan dolayı böyle böyle bir durum var tarzında konuşmalar gerçekleşti. Ama biz de dedik ki yani biz de normalde biz de 26 maçta bin liradan 26.000 lira kazanacaktık Başkanım ama şimdi 8 tane maç oynayacağız 8000 lira kazanacağız.” (F1, 34, BAL).

“Ya da geçen sezonu çok iyi geçirememiş, iyi oynamamış, takımı hedeflediği yerde olamamış kardeşlerimizi biraz daha anlaşırken başkanlar bunları koz olarak kullanıyorlar.” (F1, 34, BAL).

“İşte test parası, e korona var, sıkıntılarımız var vs. diye bunu futbolculara yansıttılar yani. Yansıtmadılar değil yani. Normalde gelen paralar aynı mesela. Diyelim 3.ligün geliri takım başına 1,5 trilyonsa yani önümüzdeki sene 1600, 1700 geliyor. Her sene bu çünkü üstüne koyuluyor bildiğim kadarıyla gelirler. Bir de bu sene yani iddianın haricinde misli.com da alt liglere reklam oldu. (...). Yani ekonomik yönden sürekli biraz böyle yani bizçi zora sokmak için ellerinden geleni yaptılar yani kulüp anlamında. (...) Herkes bu konuda maddi olarak yani hem zarar gördü hem de istediği rakamlara ulaşamadı.” (F2, 32, 3.lig).

24 yaşında 2.ligde oynayan futbolcu da kendi oynadığı ligde de aynı durumun yaşandığını belirtmiştir: *“Pandemiye bahane ederek futbolcularla ücretlerden indirim muhabbetine girmeye çalıştılar. Çoğu kulüp yaptı diyebilirim bunu.” (F3, 24, 2.lig).*

Liglere verilen uzun ara futbolcuların transferde pazarlık gücünü kırdığından bahsetmiştir:

“Yani transfer süreci geçen seneden kendi takımlarında olanlar hemen anlaştı. Çünkü bir maddi bir sıkıntıya girdiler. Yani bir, bir buçuk seneden bahsediyoruz. Maddi açıdan zorlanan arkadaşlarımız oldu ve bir an önce anlaşıp parasını almak için hemen erken davrandı. Bundan öncesinde biraz daha biz bekliyorduk. Yani biraz açıkçası seçici oluyorduk.” (F6, 26, BAL).

Transfer ilişkilerinde görüşülen ödeme planları da pandemi sürecine göre şekillenmiştir. Bu şekillenmenin genel olarak da zaten sorun yaşama ihtimalinin kuvvetli olduğu transfer peşinat ücretinde belirginleştiği görülmektedir.

“Peşinat kısmında da normal anlaştığım şekilde peşinatımı anlaştın ama zaten birkaç kulüp baricinde hiç bir kulüp hepsini vermiyor zaten. Bölüyor, 4e bölüyor, 5e bölüyor. O yüzden de zaten o bölüş de zaten belki de koronayı düşünerek olan. Şimdiden biraz verelim. Yarın öbür gün bir sıkıntı olursa ligleri iptal ederiz vermeyiz anlamında. O anlamda da öyle bir şey oldu ama. Ligler oynandığı için aldık yani peşinatları.” (F4, 34, 3.lig).

Pandemi sürecinde futbolcuların ve kulüplerin hedefleri ile ilgili farklı değişkenler de transfer ilişkilerinde etkisini göstermiştir.

27 yaşındaki 2.lig futbolcusu, transferleri için çizdiği kariyer planının ve transfer kararlarının pandemi koşullarından dolayı farklı değişmek zorunda kaldığını belirtmiştir:

“Transfer konusunda sezon sonunda görüştüğüm mesela kulüpler vardı. Transfer konusunda daha iyi yerlere gidecekken, daha iyi şekilde fiyatlar konuşuyorken sonra bu pandemi girdikten sonra görüştüğüm kulüpler anlaştığım fiyatlardan çok çok altında fiyatlar söylediler. (...) Bu tarz transferlerin kariyer anlamında hani daha iyi yerlere gidecekken kariyer anlamında biraz etkiledi. Ama uzun süreçte dediğim gibi 5,6 ay top oynamadık ama gene de takımımızda devam ettik.” (F8, 27, 2.lig).

Kulüplerin ise sezon hedefi transfer ücretlerini şekillendirmektedir.

“Bölgesel ligde 256 tane takım var. Bu 256 tane takım diyelim 70 tanesi şampiyonluğa oynuyor. Şampiyonluğa oynayan, hedefi üst lig olan takım iyi futbolcu almama şansları olmayacağını biliyor ve iyi futbolcu almak için de parada düşüşler sağlamıyor.” (F9, 31, BAL).

Pandemi sürecini iki ayrı kulüpte tecrübe etmiş 28 yaşındaki 3.lig futbolcusu, pandemi sürecinde futbolcunun gelirini tehdit eden ve mağduriyet yaşatacak türden sözleşmelerin varlığından bahsetmiştir:

“Ben ...spor’daki sözleşmemde ligler bu seneki sözleşmemden konuşuyorum, ligler bir daha ara verilirse paramızın tamamını geri alırız diye bir madde yazdırmış. Bu maddeyi kaldırtmak istiyorsan bizle anlaşma. Bunu çoğu kulüp böyle yapmış. Ben ...spor’la (burada diğer takımdan bahsediyor) imzalarırken böyle bir madde görmedim ama çoğu kulüpler böyle yapmışlar. Bu şekilde futbolcuları kısıp almışlar yani.” (F11, 28, 3.lig).

Yönetsel Sorunlar

Kulüplerin ve Türkiye Futbol Federasyonu’nun aldığı kararlar neticesinde yaşanan yönetsel süreçlerin etkisi en çok Bölgesel Amatör Lig’de görülmektedir.

31 yaşındaki BAL futbolcusu, pandemiden dolayı federasyonun aldığı üst lige çıkarma kararını eleştirerek, sportif başarıya koşut olarak kulüplerin vaad ettikleri ücretleri ödemediklerini dile getirmiştir:

“Mesela pandemiden dolayı 3.lige çıkan takımlar oldu. Lig bitti. Dediler ki liderle 3 puan farkı olan bütün takımları çıkarttık. Ekstradan çıkan sayısı yaklaşık 12’ydi galiba tam hatırlamıyorum ama. Bir de 11 tane grup liderini de sayarsak 20 tane takım. 20 tane takımdan ben çok merak ediyorum şampiyonluk primi dağıtan kaç tane takım var? (...) İletişim halinde olduğumuz için soruyorum mesela şampiyonluk primlerinizde, ödemelerinizde herhangi bir problem oldu mu falan. Onlar da benim söylediğimi söylüyorlar “kimse aramadı bizi”.” (F5, 31, BAL).

Kulüplerin lig düzenini¹³ bahane ederek ücretleri aşağı çekme eğilimi dikkati çekmektedir. Ancak bu eğilimde bölgesel farklılıklar da ortaya çıkmıştır.

“Pandemi var, üç aylık lige bu kadar para verilmez, bu futbolculara bu kadar para verilmez, üç ay oynanacak lig için ben niye 100.000 lira veriyorum, gelen gelsin oynasın. Şimdi ben bir soru yönelteyim. Şu anda bu sezon bu Bölgesel Amatör Lig oynandığında grup liderleri 3.lige çıkacak mı? E o zaman değişen bir şey yok. Senin eğer şampiyonluk hedefin varsa, şampiyon olup bir üst lige çıkmak istiyorsan, sen lig 30 sene de oynansa bir kere çıkacaksın, üç ay da oynansa 3.lige çıkacaksın. Değişen hiçbir şey yok aslında. (...) Tabi ki bunlar yönetmek için yönetmiyorlar. Kendi çıkarları için yönetiyorlar. Gelecek için, yatırım için, gençliğe bir fayda olsun diye yönetmiyorlar. Kulüplerin çoğundan bahsediyorum. Kesinlikle kendi şirketlerinin yan şirketleri olarak yönetilen bir sürü kulüp var.” (F5, 31, BAL).

“Yani ligimizde öyle bir düzen yaptılar ki 2 aylık süreçte ligimiz bitecek ve tabi ki ilk anlaştığımız peşinatlarımızı, ücretlerimiz tabi ki aynı olmadı. (...) Bir tek Doğu taraflarında genellikle para oluyor. Millet orayı tercih etmediğinden dolayı mecburen ücret konusunu yukarı çıkarıyorlar.” (F6, 26, BAL).

En önemli yönetsel sorun liglerin başlamasıyla ilgili belirsizlik sürecinin uzun sürmesidir. Uzun süren karar verme sürecinin ardından ligler belirli bir süreye sıkıştırılmış ve kulüpler bunu fırsata çevirmişlerdir.

“Yani sonuçta ligimiz de az olduğundan dolayı senle makul fiyatlara anlaşmak istiyoruz gibi cümleler ediyorlar. Onlar da açıkçası kalfına göre uydurdular. Yani onların da işine geldi.” (F6, 26, BAL).

“Açıkçası anlaştığımız ücreti talep ettiğimizde liglerimiz bir kesinleşsin. Lige zaten tamamen bir tarih olarak belli olsun. Lige kadar paramızı vereceğiz şeklinde konuşuluyor. Belli bir kısmını alabiliyorsun veyahut da işte lige kadar bazı arkadaşlarımızın beklediği de oluyor açıkçası.” (F6, futbolcu, 26, BAL).

Korona transferimizi şöyle etkiledi. Zaten korona olduğu süreçte hiç kimse transfer sürecine, takım kurmaya, hani transfer hiç başlamadı.” (F9, 31, BAL).

“3.ligdeyken ligin bitmesine 5 hafta kala iptal oldu. Ondan sonra BAL ligi Eylülde açılacak dendi ben de 3.lig, 2.lig takımlarından teklifler olmasına rağmen BAL liginde hocam maddiyat olarak daha iyi şartlar sunuldu. Ben de BAL takımlarıyla görüştim. Ama BAL ligi ertelendi. Eylül, Ekim, Kasım, Aralık, Ocak daha sonra bu sürece kadar geldik yani. O yüzden maddi manevi olumsuz etkilendik yani bu süreçte.(...) ama sürecin bu şekilde devam edeceğini de tahmin edemedim yani. (...) Bizim anlaşmalarımız da ona göre şekilleniyor. Eğer bu süreç böyle devam edeceğini bilseydik ben belki 2.lig, belki 3.lig'den bir tanesiyle anlaşacaktım.” (F7, 26, BAL).

27 yaşındaki 2.lig futbolcusu, kulüp gelirlerinin hem pandemiden dolayı hem de futbol federasyonunun aldığı kararlardan dolayı düştüğünü ifade etmiştir:

“Bazı kulüpler yani 2.ligde üç beş tane kulüp haricinde maddi anlamda gerçekten sıkıntıda. O üç beş kulüp haricinde çok etkilenen üç beş kulüp çok etkilenmedi ama diğer kulüpler maddi anlamda çok etkilendi. Çünkü federasyondan gelen paralar azaldı. İddiadan gelen işte kulübün nasıl desem gelirleri nerdeyse yarı yarıya düştü. Bir de takım sayısı ligde fazlalaştığı için, pandemiden dolayı takım sayısı fazlalaştığı için nasıl desem pasta daha fazla bölünmeye başladı. Gelir biraz daha düşmeye başladı. Kulüpleri etkiledi. (...) Futbolda dediğim gibi olan onlara oldu, gene futbolculara oldu yani.” (F8, 27, 2.lig).

¹³BAL ilk önce 17.04.2021'de oynanmaya başlanacak şeklinde açıklandı. Bkz. <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=470&ftxtID=34643>. Vakalar artınca mayıs sonunda karar verilecek dendi. Bkz. <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=250&ftxtID=34903>. Mayıs'taki kapanma nedeniyle de haziran başına ertelendi ve Haziran'ın ilk haftası başladı. Bkz. <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=982&ftxtID=35092>.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Tarih boyunca yaşanan salgınlardan dolayı ülke nüfuslarında azalmalar olmuş, ekonomik ve sosyal sonuçlar ortaya çıkmıştır. Covid-19 pandemisi salt sağlık sorunu değildir, aynı zamanda sosyo ekonomik bir problemdir. İnsan hayatında zorunlu değişimler yaratan pandemi ekonomik açıdan hem ülkeleri hem de bireyleri olumsuz etkilemiştir.

Pandemi dolayısıyla zorunlu ve uzun süren kapanma uygulamaları, üretim, tedarik ve dolaşım ağlarını koparmış, ticareti yavaşlatmıştır. Seyahat, turizm, inşaat, eğlence, imalat ve spor gibi sektörlerde pandeminin etkisi yıkıcı olmuştur. Buna karşılık pandemi koşullarına bağlı olarak marketlerde, kargo şirketlerinde, eczanelerde kârlılık çok yüksek oranlarda artmıştır. E-ticaret hacmi genişlemiştir. Pandeminin sektörler üzerindeki etkisi farklılıklar gösterse de, ekonomik koşulların en şiddetli etkisi kendini çalışma yaşamında ve işgücü üzerinde, ücret kısıtlaması, işsizlik, geçim zorluğu şeklinde göstermiştir.-(Özcan, 2021).

Salgından korunmak için evde kalma önlemine, zenginler ve evden internet vasıtasıyla çalışma imkânı bulanlar uyabilirken ve virüsten korunabilirken; sağlık, market, emniyet, gıda, dağıtım hizmeti veren işgücü, virüs bulaşma riskine rağmen çalışmaya devam etmiştir. Esnek işlerde sosyal güvencesiz çalışmak zorunda olanların işyerlerinin kapanmasından dolayı işsiz kalmaları da sosyal sorunlardan biridir (Bayhan, 2020). Pandemi ile mücadelede kamu sektöründe ve özel sektörde alınan önlemler evden çalışma oranlarını arttırmıştır. Hatta pandemi sonrası da uzaktan çalışma desteklenmiş veya zorunlu hale getirilmiştir. Ancak, her meslek ve her iş evden çalışmaya uygun değildir. Tüm sektörler Covid-19'dan aynı oranda etkilenmediği gibi sektörlerdeki işletme ve işçiler de aynı ölçüde etkilenmemişlerdir. Covid-19'un etkilerinin bazı çalışan grupları üzerinde nispeten daha fazla olduğu tartışılmaktadır (Kara, 2020a).

Yönetim, organizasyon, ekonomik ilişkiler ve çalışma koşulları bakımından özgün bir sektör olan futbol sektörü ve bu sektörün en önemli paydaşları olan futbolcu işgücü de Covid-19 pandemisinin yarattığı krizden önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu çalışmada alt liglerdeki futbolcuların pandemi deneyimleri ücret ve gelirleri açısından ele alınmıştır.

Futbol sektörünün özgün bir ücretlendirme sistemi vardır ve bu sistem farklı lig kategorilerinde farklı işleyişlerle kendini gösterir. Türkiye'de futbolun profesyonel ve amatör düzeyde organizasyonu da ücretleri ve ödenme biçimlerini şekillendirir. Futbolcu ücretinin ödenme biçiminde yaygın uygulama, anlaşmaya varılan transfer ücretinin belirli bir kısmının peşinat olarak, geri kalan kısmının ise maç başına bölünerek taksitlendirilmesi şeklinde görülmektedir. Karşılıklı pazarlığa göre sözleşme maddelerinde taksitler, tam maç başı, yarım maç başı gibi ifadelerle özelleştirilebilmektedir. Futbolcu kadroya girmediği zaman maç başı ücretini alamamaktadır. Prim olarak ifade edilen ödemeler de ücretlerin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Primler kulüp yöneticileri tarafından futbolculara, genellikle güdülenme aracı olarak ve ödüllendirme amaçlı vaad ettikleri ya da verdikleri ücretlerdir. Pazarlık gücü yüksek olan futbolcular primlerini sözleşmelerine koydurdukları ek maddelerle güvence altına alabilmektedirler.

Çalışmanın birinci temasında futbolcuların ücretleri ve gelir kayıpları ele alınmıştır. Bu bağlamda futbolcular maç başı ücretlerini ve vaat edilen primleri alamadıklarını, gelir kayıpları yaşadıklarını, futboldan başka gelirlerinin olmadığını, uzun süren işsizlik ve gelir yoksunluğu sonucunda meslek değiştirmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Futbol dışsal piyasa şoklarına karşı savunmasızdır ve doğasında var olan kırılganlık Covid-19 pandemisinin etkileriyle açığa çıkmıştır. Pandemi gerçekten de Pandora'nın -futbolun mali kırılganlığının- kutusunu açmıştır. Futbolun daha önce büyük bir mali durgunluk¹⁴ sırasında devam ettiği görülmüştür ancak 2. Dünya Savaşı'ndan beri ilk kez Covid-19 nedeniyle durdurulduğu ve iptal edildiği görülmüştür. Yaşananların kulüp sahiplerini, yatırımcıları, yayıncıları ve reklam verenleri operasyonel değişiklikler yapmaya, uzlaşmaya zorlaması futbol ekosisteminin kırılganlığını ortaya çıkarmıştır. Bu kriz futbol ekosistemini, birbirine bağlı ağları daha net görmemizi sağlamıştır. Futbolun yapısı bir ekosistem biçimi hatta birbirleriyle etkileşime giren ve işbirliği içinde çalışan

¹⁴ 2007-2008 küresel ekonomik krizi gibi

işgücünün oluşturduğu sosyal bir dünya olarak tasvir edilebilir. Futbol dünyası oyuncuları, seyircileri, yönetim ekiplerini, uzmanları, idari personeli, stadyum güvenliğini, catering personelini, sponsorları, gazetecileri, ekipman üreticilerini, temizlikçileri kapsamaktadır. Bunlar futbolun üretimine katılan sadece küçük bir parça insan grubudur. Ama bu insanlar etkileşimde bulunmadan, bir sözleşme içinde çalışmadan, iş bölümü olmadan futbolun üretimi de söz konusu olmazdı. Küresel bir salgın nedeniyle futbol geçici olarak ertelendiğinde spor organizasyonlarının kırılganlıklarının ve sağlıklarının, ekonomik şok sırasında bu ağların etkileşimlerinin nasıl işlediği önem kazanır. Futbol dünyasında çağdaş kapitalizmde bulduklarımızı yansıtan birçok gizli kırılganlık vardır. Diğer sektörlerden ziyade futbol son 30 yılda teknolojiyi, medyayı kullanarak yeni fırsatlar yaratan zengin bir ağa sahip bir sektör haline gelmiştir. Ancak Covid-19 futbol ekosisteminin kimliğini bozmuştur (Parnell etc.). Liglerin ertelenmesi, maçların oynanmaması, bazı ülkelerin ligleri tamamen sonlandırması, bazı ülkelerin ise maçları seyircisiz oynatarak ligleri tamamlama yönünde aldığı kararlar kapitalist ekonomik ilişkiler ağının işleyişini değiştirmiştir. Bunun en belirgin sonucu ise kulüp gelirlerinin azalmasıdır. FIFPRO'nun KPMG¹⁵ futbol verileriyle yaptığı ekonomik etki değerlendirmesinde krizin ekonomik etkisi hem büyük hem de küçük pazarı olan ligler ve kulüplerde görülmüştür. Ancak bu etkiler her bir pazarda ayrı değerlendirilmelidir. Örneğin, maç günü gelirlerinin en büyük gelir kaynağı olduğu küçük pazar takımları daha şiddetli etkilenebilir (FIFPRO, 2020).

Türkiye'de ise üst ligler (Süper Lig ve 1.lig) ve alt ligler (2.lig, 3.lig, BAL) arasında gelir kaynakları hem çeşitlilik hem de miktar açısından büyük farklılık göstermektedir. Örneğin alt ligler, futbolda en büyük gelir kalemi olan yayın gelirlerinden mahrumdurlar. Üst ligler diğer sektörlerle girdiği ilişkilerle daha yüksek bir ticari değeri temsil ederken alt liglerde bu ilişkiler daha seyrek. Daha az sayıda gelir kalemi, daha düşük nitelikli ticari ilişkiler, daha az sponsor, daha az taraftar/müşteri gibi. Covid-19 sürecinde ise bu farklılık derinleşmiş ve etkisini daha şiddetli göstermiştir.

Kulüplerin gelirlerindeki azalma kulüplerin en büyük gideri olan futbolcu ücretlerine yansımıştır. Kulüplerin oynanmayan maçların maç başı ücretlerini ödememesi futbolcuların gelirlerinde azalmaya neden olmuştur. Bu durum Covid-19 nedeniyle diğer sektörlerde yaşanan işgücü gelirlerinin azalmasına benzerlik gösterir. Ancak Türkiye'de alt liglerde futbolcuların ücretlerinin ödenmemesi, kulüpte alacaklarının kalması, alt liglerle üst ligler arasındaki ücret farklılıklarının çok fazla olması kronik bir sorundur (Şaşmaz Ataçoğu ve Zelyurt, 2016). Covid-19 pandemisinin buradaki etkisi kronik bir sorunun hayatı idame ettirme imkânı vermeyecek kadar derinleşmesi olmuştur. Üst liglerde bazı futbolcuların alacaklarının bir kısmından vazgeçtiğine dair uluslararası ve ulusal örnekler görüle de alt liglerde futbolculuktan başka mesleği ve geliri olmayan ve zaten nispeten düşük ücretlerle oynayan futbolcular için anlam ve etki derecesinin benzer olması mümkün değildir.

Bölgesel amatör ligde (BAL) ise durum daha vahimdir. Amatör statüsü altında işleyen BAL'de işleyiş amatör tanımına uygun değildir. BAL futbolcuları bu işten geçinirler ya da ekstra gelir elde ederler. Amatör kategorinin profesyonelden kategorisinden farkı "kayıt dışılık" özelliğidir (Zelyurt ve Şaşmaz Ataçoğu, 2014). Amatör liglerde futbolcular ve kulüp arasındaki ücret ilişkisi sözlü vaatlere ve bireysel ilişkilere dayanmaktadır. Hatta kulüpler futbolculara yaptıkları ücret ödemeleri karşılığında kulüpten ayrılmamalarını sağlamak için senet imzalatmaktadırlar. Kulüpler bu şekilde kendilerini garantiye alırken futbolcunun ücrete ve alacağına dair bir garantisi bulunmamaktadır (Zelyurt ve Şaşmaz Ataçoğu, 2016). Bu "güvencesiz sözlü anlaşmalar" dolayısıyla, Covid-19 pandemi sürecinde, futbolcular peşinatlarından ya da oynadıkları maçlardan kalan alacaklarını (maç başı, prim) da alamamışlardır. Sıklıkla yaşanan bu durum karşısında futbolcuların yasal ve yaptırım gücü olan sözleşmeleri yoktur. Üstelik, Covid-19'un etkileri dolayısıyla neredeyse kulüpler haklı çıkacak konuma gelmiştir.

Kayıt dışı çalışmanın güvencesiz doğası, bir sözleşme veya gelir korumasının yokluğu, pandeminin yayılmasına dair önlemlerin uygulandığı dönemlerde kayıt dışı çalışanlar için, geçim kaynaklarının kayıtlı çalışanlara göre daha büyük ölçüde riskte olduğu anlamına gelir. Kayıt dışı

¹⁵ Dünyanın önde gelen denetim, vergi ve danışmanlık hizmetleri sağlayıcılarından biridir.

ekonomide istihdam edilenlerin tasarruf imkânları veya gelir garantileri yoktur. Geçinmek için çalışmak zorundadırlar (Kara, 2020b). Özellikle amatör liglere verilen uzun aranın, sonrasında planlanan lig düzeninin gelirden yoksun kalmayı ve düşük ücretleri daha da yaygınlaştırması futbolcuların uzun süreler işsiz kalmalarına hatta meslek değiştirmek zorunda kalmalarına sebep olmuştur.

TÜİK tarafından toplanan HHİA¹⁶ verisi kullanılarak yapılan analizde, üretim faaliyeti pandemiden en fazla etkilenen altı sektör arasında kayıt dışı çalışmanın en yaygın görüldüğü sektör sanat, eğlence, dinlence, spor ve diğer hizmetler sektörü olmaktadır. Bu sektörlerde çalışan her yüz kişiden yaklaşık kırk üçü kayıt dışı çalışmaktadır. Bununla beraber, bu sektörde çalışan her yüz gençten yaklaşık altmış tanesi kayıtsız çalışırken; neredeyse her yüz kadından elli tanesi kayıt dışı çalışmaktadır (Kara, 2020b).

Covid-19 pandemisi klasik iktisadi bir krizin ötesinde aynı zamanda sosyal bir krizdir. FIFA Covid-19 pandemisinin ekonomik etkilerini hafifletmeye yönelik 1,5 milyar dolarlık yardım planı hazırlamıştır.¹⁷ Krizin tüm dünyaya yayılmasından bu yana geçen süreçte futbolcular hayırsever projeleri, ihtiyaç sahiplerini, sağlık çalışanlarını desteklemişlerdir. Covid-19 dayanışmayı tetiklemiştir. Bireysel ve kolektif olarak futbolcular ve sendikalar ihtiyacı olan diğer meslektaşlarına destek sağlamıştır (FIFPRO, 2020). Gelirden yoksun kalınan süreçte, bazı futbolcuların bağlı oldukları kulüpten hiçbir destek görmediğini ifade etmesi sosyal dayanışma bakımından sınıfta kaldığının göstergesidir. Türk futbolunda örgütlü hareket ve sınıfsal refleks de oldukça zayıftır. Profesyonel Futbolcular Derneği ve Türkiye Futbol Antrenörleri Derneği (TUFAD) ise sendikal anlamda örgütlülüğü zayıf olan Türk futbolunda sendika benzeri işlev görmekte, futbolcu ve futbolcuyu, antrenörleri ilgilendiren konu ve sorunları hak ve menfaatleri açısından değerlendirmeye çalışmaktadır (Şaşmaz Ataçoğu, 2020).

Zizek'e göre (2020) Covid-19 sınıf ayrımlarına yeni boyut kazandırmıştır: “Güvenli izolasyonda evden çalışın çağrılarını bombalıyoruz. Ama hangi gruplar bunu yapabilir? Güvencesiz entelektüel işçiler ve yöneticiler karantinaya alındıklarında bile e-posta ve telekonferans yoluyla işbirliği yapabiliyorlar. Hatta daha da fazla “kendimizi sömürme” zamanı kazanabilirler. Peki ya dışarıda, fabrikalarda, tarlalarda, mağazalarda, hastanelerde ve toplu taşımada çalışanlar?” Diğerleri kendi özel karantinalarında hayatta kalabilsin diye birçok şey güvenli olmayan dışarıda kalmak zorunda”. Futbol, ortaya çıkışında temsil ettiği işçi sınıfından kopmuş, kapitalistin eline geçmiştir. Türk futbolunda klasik bir sermaye sahibi veya burjuva-işçi sınıfı ayrımı yapmak zordur. Ancak, Türkiye profesyonel futbolunun tarafları, kulüp/yönetici ve futbolcu/teknik ekip/idari ekip şeklinde kategorilerden bahsedilebilir (Şaşmaz Ataçoğu ve Zelyurt, 2016). Futbol özgün çalışma ilişkileri ve düzenine sahiptir. Futbolun örgütlenmesi ve üretiminde temel işgücü olan futbolcuların evde çevrim içi ortamda belli egzersizleri yapmaları mümkün iken asıl çıktı olan maçların üretimi mümkün değildir.

Futbolda sınıf kavramı tartışmalı olsa bile, ortaya çıkan kategorilerin karşılıklı konumları sınırlar arasında gerçekleşen çatışma olgusunu yansıtır. Çalışmanın ikinci temasında çatışmanın temel konusu transfer ilişkileri ele alınmıştır. Bu temada ortaya çıkan en belirgin sonuç Covid-19 pandemisinin futbolcuların transferde pazarlık gücünü kırması olmuştur. Futbolcular kulüp yöneticilerinin artan kulüp giderlerini ve azalan gelirleri transfer pazarlığında koz olarak kullandıklarını ifade etmişlerdir. İlişkileri bu noktaya iten en önemli sebep olarak ise Covid-19 vaka artışının liglerin başlama süresini erteletmesi olarak ifade edilmiştir. Özellikle BAL'e verilen uzun ara işsizliği arttırmış, uzun süren gelir kaybı futbolcuları boşta kalmanın maliyetine daha fazla dayanamaz hale getirmiştir. Bu durumun da ayrıca farkında olan alt liglerdeki kulüp başkanları ve yöneticileri, artan korona testi ve sağlık giderlerini de bahane ederek transfer ücretlerini düşürme eğilimine girmişlerdir.

¹⁶ Hanehalkı İşgücü Araştırması

¹⁷<https://publications.fifa.com/en/annual-report-2020/football-united-against-covid-19/covid-19-relief-plan/>,12.07.2023.

Pandemi öncesinde bazı kulüpler, takımın rekabet gücünü arttırmak için, bazı yıldız oyunculara yüksek transfer bedelleri ve maaşlar teklif ediyorlardı. Ancak pandemi sırasında pandemi öncesindeki harcamaları telafi etmekte zorlandığı görüldü. Kulüpler pandemi sırasında maaşları tam olarak ödemekte zorlandığı gibi kulüplerin sağlıksız maaş yapıları da gün yüzüne çıkmış oldu (Luo, 2023). Çoğunlukla iş adamlarının kulübe desteği, belediyelerin desteği ve sponsorlarla transfer giderlerini karşılamaya çalışan alt lig kulüplerinin bu kaynakları da pandemiden ekonomik olarak etkilenmiştir. Kulüp yöneticilerinin sürdürülebilirliği olmayan bu kaynakların kesintiye uğramasını futbolcularla transfer pazarlığında koz olarak kullandıkları belirtilmiştir. Her ne kadar kulüp gelirlerinin azaldığı bilinse de futbolcuların ifadelerinden yöneticilerin ücret seviyesini düşürmek için bu durumu fırsata çevirdikleri anlaşılmaktadır.

Transfer ücreti pazarlığında kulübün ilgili sezona dair başarı hedefi de önemli bir değişkendir. Bulunduğu ligde şampiyon olan takım bir üst lige çıkar. BAL için ligler arası geçiş daha fazla önem taşımaktadır. Çünkü en üst amatör lig olan BAL'den üst lige, yani 3.lige çıkışta kulübün ve futbolcuların statüsü değişecektir. 3.lig profesyonel futbol ligidir. Bu durum ekonomik koşulların da olumlu değişimini beraberinde getirir. Ancak bir üst lige çıkma hedefinin gerçekleşebilmesi için sportif performansa belli yatırımların yapılması gereklidir. Bu nedenle üst lige çıkma hedefi olan kulüplerde en iyi oyuncuları almak için futbolcu transferine diğer kulüplere göre daha fazla bütçe ayrıldığı gözlemlenir. Araştırmamıza katılan futbolcuların ifadeleri de bu yöndedir. Şampiyonluk hedefi olan, özellikle BAL takımlarının futbolculara daha yüksek ücretler teklif ettikleri ifade edilmiştir.

Çoğu durumda, spor kariyeri sporcuların ve ailelerinin finansal güvenliğini temsil eder. Bu nedenle sportif kariyer belirsiz bir süreliğine askıya alındığında sosyo ekonomik durumu da tehlikeye sokar (Håkansson et.al., 2020). Diğer taraftan pandemi koşulları futbolcuların transfer ve kariyer kararlarına da farklı boyutlar kazanmıştır. Transferde ücret miktarı en belirgin değişkendir. Ancak, özellikle gelecek vaat eden genç oyuncular, transfer kararlarında muhtemel kariyer haritalarını da dikkate alırlar. Pandemi öncesi belli kulüplerin ekonomik durumları ve teklif ettikleri ücretler pandemi sonrası olumsuz yönde farklılaşmıştır. Bu durumda, futbolcuların kariyer anlamında onlar için daha iyi olabileceği ihtimali olan kulüplerden çok, doğrudan finansal güvenliğe odaklandıkları görülmektedir. Belirsizlik sürecinde transferde peşinat konusu daha da önem kazanmıştır. Futbolcular, maçların oynanmaması ya da oynanmama ihtimali maç başı ücretleri tehlikeye attığı için en yüksek transfer peşinatına odaklanmıştır. Kulüp yöneticileri ise aynı belirsizlik durumundan dolayı hem peşinat ücreti miktarını düşürme hem de bu miktarı bölme yöntemini tercih etmiştir. Liglerin iptali durumunda ise bu peşinat taksitlerini vermeme planı yapmışlardır. Özellikle amatör liglerdeki sözleşmeden yoksunluk ve futbolcuların pazarlık gücünün zayıflaması bu uygulamaları daha da kolaylaştırmıştır. Alt profesyonel liglerde ise, bazı kulüp yöneticilerinin, transfer sözleşmelerine liglere bir daha ara verilme veya iptaline karşı peşinatın tamamını geri alabilmek üzere ek madde koydurarak ekonomik tehdidin şiddetini arttırdıkları ifade edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü temasında ise Türkiye Futbol Federasyonu'nun ligleri erteleme, liglerin iptali ve kulüplerin üst lige çıkması veya alt lige düşmesi ile ilgili kararlarının ücret ve gelir üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Futbolcular pandemi koşullarıyla birlikte federasyonun yönetsel kararlarının da ücretleri düşürdüğünü, karar verme sürecinde yaşanan kararsızlığın ve karar alma sürecinin uzunluğunun futbolcuların mağduriyetini arttırdığını ifade etmişlerdir.

Profesyonel alt ligler için önceki temalarda da ele alınan konular bu tema altında da yinelenmiştir. Yönetsel süreçlerde en fazla zarar görenlerin ise amatör liglerdeki, yarı profesyonel olarak kabul edilen BAL'ndeki futbolcuların olduğu tespit edilmiştir. Liglere tam başlanacak derken tekrar tekrar ertelenmesi ve özellikle Bölgesel Amatör ligde 2019-2020 sezonunun maçların tamamlanmadan sona erdirilmesinden sonra bir yılı aşkın bir süredir verilen ara, hem ekonomik hem de yönetsel süreçleri alt üst etmiştir. Özellikle Bölgesel Amatör Ligdeki futbolcular olmak üzere, işsiz kalan amatör liglerdeki futbolcular liglerin başlatılması için protesto düzenlemişlerdir. TFF Riva tesislerinin önünde toplanan futbolcular, yapacak başka işlerinin ve gelir kaynaklarının olmadığını ifade ederek Türkiye Futbol Federasyonu ile Gençlik ve Spor Bakanı'na seslerini duyurmaya

çalışmışlardır. Futbolcular, bir sene daha futbol oynayamazlarsa bunu kaldıramayacaklarını belirtmişlerdir.¹⁸

Türkiye Amatör Spor Kulüpleri Konfederasyonu Başkanı konuk olduğu televizyon programında 2021 Kasım ayında amatör kulüplerin pandemi şartlarında müsabakaları nasıl gerçekleştireceğine dair kitapçık hazırladıklarını ancak virüsün ikinci dalgası çıkınca yayınlamadıklarını ifade etmiştir. Aralık ayının başında ise BAL kulüplerinin liglere katılımlarıyla ilgili müracaatlarının alındığını ifade eden başkan henüz TFF'nin bu ligleri oynatma gibi bir gücünün olmadığını da belirtmiştir. Şartlar uygun olursa 15 Şubat'ta transferi açacaklarını ifade ettiklerini de dile getiren başkan, tek başına TFF'nin bu ligi başlatma gibi bir tasarrufu olmadığını, Sağlık Bakanlığı'nın, Bilim Kurulu'nun, Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın kararlarının önemini vurgulamıştır. Maçların başlaması durumunda sağlıkla ilgili giderlerin çok fazla olacağını, TFF ve devletin bu miktarı karşılamaının çok zor olduğunu dile getirmiştir.¹⁹ Türkiye Amatör Spor Kulüpleri Konfederasyonu Başkanı'nın şartların uygunluğuna yaptığı sürekli vurgu sürecin daha da uzayacağını sinyallerini vermiştir. Bu ifadeler amatör liglerin başlatılmamasının temel sebebinin de ekonomik olduğunu göstermektedir. TFF profesyonel müsabakalar için uygulanacak Covid-19 tedbirlerine dair bir talimat yayınlamıştır.²⁰ Bu talimatta yer alan PCR testi gibi şartların amatör liglerde de yer alacağı düşünülürse amatör kulüplerin sadece bu testlerin ücretlerini bile karşılayıp karşılayamayacağı önemli bir sorundur. Bunun yanında amatör futbol kulüplerinin çoğunun sahasının veya tesisinin bile olmaması (Zelyurt ve Şaşmaz Ataçoğu, 2016) şartları sağlık koşulları bakımından daha da zorlaştırmaktadır. Pandemi öncesi de var olan amatör liglerle ilgili temel problemlerin pandemi süreci ve sonrasında da etki ettiği ve devam ettiği görülmektedir. Yönetim tarafının pandemi koşullarında maddi sorumluluğu yüklenmeye yanaşmaması ise kendilerini "*futbolun emektarları ve garibanları*"²¹ olarak ifade eden amatör futbolcuları şiddetle mağdur etmektedir. Ancak buna rağmen TFF Riva tesislerinin önünde yapılan protestoda futbolcular ligin başlatılması için test ücretlerinin kendilerinden kesilmesine bile razı olduklarını ifade etmişlerdir.²²

Kulüpler borsada işlem görmekte, mağazalarında lisanslı ürün satışları yapmakta, taraftarlar müşteriye; stadyumlar kar amaçlı tesislere dönüşmekte, elektronik bilet gibi kamusal gözetim uygulamaları yapılmakta ve bu dönüşüm sporu oyun, özgürlük ve katılım boyutlarıyla çelişik özellikler göstererek kitleler için dışlanma, yabancılaşma ve temsil krizine sokmaktadır. Buna karşın futbol taraftarları futbolda ticarileşmeye ve gözetime karşı tepki göstermekte ve taraftar haklarını vurgulamaktadır (Zelyurt, 2020). Futbolcuların kendilerini "emektar" ve "gariban" olarak ifade etmesinden de anlaşılacağı üzere amatör futbolcular kendilerini dışlanmış hissetmektedirler. Covid-19 krizini tüm futbolcularla birlikte ancak daha şiddetli yaşadığı görülen amatör futbolcuların yaşadığı bu süreç futbolda sosyal dışlanmanın başka bir örneğidir. Binlerce insan için istihdam alanı olan futbolun eriştiği kapitalist dönüşüm içinde yarı profesyonellik barındıran amatör futbolun parçası olduğu sosyal ve ekonomik bağlamdan dışlanması söz konusudur. Türkiye Amatör Spor Kulüpleri Konfederasyonu Başkanı'nın konuk olduğu televizyon programında²³ amatör futbolcular için "*piramidin altındaki futbolcular*" ifadesini kullanması da bu dışlanmayı destekler niteliktedir.

Nihayet BAL'in başlamasıyla ilgili alınan karardan sonra 2021 Mart ayında ligin düzenine ilişkin planlama kamuoyuyla paylaşılmıştır.²⁴ Ancak bu düzenlemeden sonra lig yine başlatılmamış ve 2021 Mayıs ayında yeni düzenleme kamuoyuyla paylaşılmıştır. Yeni planlamaya göre; Bölgesel

¹⁸<https://www.aa.com.tr/tr/futbol/bolgesel-amator-lig-futbolcularindan-ligler-baslasin-talebi/1973065#>, 12.07.2023.

¹⁹https://www.youtube.com/watch?v=YXfp95ark4s&ab_channel=BeyazFutbol, 12.07.2023.

²⁰<https://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/TALIMATLAR/Musabakalarda-Uygulanacak-Covid-19-Tedbirlerine-Iliskin-Talimat.pdf>, 16.07.2023.

²¹<https://www.ilerihaber.org/icerik/amator-lig-futbolculari-isyan-etti-acликтan-evimizde-olecegimize-ekmegimiz-icin-rivada-oluruz-117666>, 16.07.2023.

²²<https://socratesdergi.com/yazi/pandemi-amator-ligleri-nasil-etkiledi>, 16.07.2023.

²³https://www.youtube.com/watch?v=YXfp95ark4s&ab_channel=BeyazFutbol, 16.07.2023.

²⁴<https://www.tff.org/default.aspx?pageID=982&ftxtID=34762>, 16.07.2023.

Amatör Lig'e katılacağını beyan eden 108 takımın müsabakaları sıkıştırılmış bir takvim ile oynatılacağı belirtilmiştir. Müsabakaların 09 Haziran 2021'de başlaması planlanmıştır.

BAL'a katılacağını belirten 108 takımın 4 ayrı bölgede, 4 takımlı üç ve 3 takımlı beş grupta 27'şer takımın katılımı ile çift devreli lig usulüne göre deplasmanlı olarak oynaması planlanmıştır. Her bölgede grup birincisi olan 8 takımın tarafsız grup merkezlerinde tek maç eleme usulü oynayacakları çeyrek final, yarı final ve final müsabakaları sonunda bölge birincisi olan 4 takım TFF 3.Lig'ine çıkma hakkı kazanacaktır.²⁵

Tarihlerin, planlamaların ve statünün sürekli değişmesinin ücretlere ve ödenme şekillerine yansması kaçınılmaz olmuştur. Belirsizlikler takımların oluşumunu ve toplanmasını dolayısıyla ücretleri geciktirmiştir. Yeni fikstür planlamasıyla 6 haftalık bir sürede maçların bitecek olması sözleşmeleri yeni düzene göre şekillendirmiş ve ücretleri aşağı çekmiştir.

Son tahlilde, Covid-19 pandemisi futbol sektörünü çok geniş boyutlarda etkilemiştir. Ekonomik boyuttaki olumsuz etkilere en fazla maruz kalanlar ise alt ligler ve alt liglerdeki futbolcular olmuştur.

KAYNAKLAR

- Addesa, F. (2021). The Economics Of Professional Team Sports. In The Effects of Coronavirus Pandemic on the Sports Industry: An Update. *Annals of Applied Sport Science*, 9(1), 5-6.
- Bayhan, V. (2020). Küresel Salgının Sosyolojisi ve Yeni Normal Dönemde Paradigma Dönüşümü. İçinde Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği. Edt: Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Prof. Dr. Ali Özer, Dr. Cem Korkut. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi. s. 820-840.
- Black, T.R. (2002). Understanding Social Science Research. Londra: Sage Pub.
- Deloitte, (2020). Understanding The Impact of Covid-19 On The Sports Industry.
- Deloitte, (2021). Football Money League.
- FIFPRO, (2020). Playİng Our Part: The Impact of Professional Footballers During Covid-19.
- Galardini, G. (2020). Juventus Players Agree to Salary Cuts As Soccer Clubs Face 'Existential Threat', <https://www.forbes.com/sites/giacomogalardini/2020/03/29/juventus-players-agree-to-salary-cuts-as-soccer-clubs-face-existential-threat/?sh=20694e965ab5>.
- Håkansson, A., Moesch, K., Jönsson, C., & Kenttä, G. (2020). Potentially Prolonged Psychological Distress From Postponed Olympic And Paralympic Games During COVID-19 Career Uncertainty In Elite Athletes. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(1), 1-9.
- Kara, E. (2020a). Covid-19 Pandemisi: İşgücü Üzerindeki Etkileri ve İstihdam Tedbirleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*. 7 (5), 269-282.
- Kara, E. (2020b). Covid-19 Pandemisi ve Türkiye'de Kayıt Dışı Çalışanlar. *Turkish Studies*, 15(6), 603- 619.
- Keshkar, S. (2021). Introduction. In The Effects of Coronavirus Pandemic on the Sports Industry: An Update. *Annals of Applied Sport Science*, 9(1), 2.
- Kümbetoğlu, B. (2008). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. İstanbul: Bağlam Yayınları, s.100,153.
- Luo, J. (2023). Analysis On The Impact of Covid-19 On The Football Industry and Corresponding Strategies. SHS Web of Conferences 163, 03002.
- Mayring, P. (2011). Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş. Çev: Adnan Gümüş-M.Sezai Durgun, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, s.15.
- Özcan, U. (2021). Neoliberal Sistemde Pandeminin Sosyal Etkileri Üzerine. *Sosyologca*, Sayı 22, 29-42.
- Parnell D., Bond, A.J, Widdop, P. and Cockayne, D. (2021) Football Worlds: Business and Networks During Covid-19. *Soccer&Society*. 22(1-2): 19-26.
- Skinner, J., Smith A.C.T. (2021). Introduction: Sport And Covid-19: Impacts And Challenges For The Future (Volume 1) *European Sport Management Quarterly*, 21 (3), 323-332.
- Şaşmaz Ataçoğu, M. (2020). Futbolun Biçimlenmesinde Derneklerin Rolü: TÜFAD ve TPFAD Örneği. İçinde Spor Yönetimi. Edt: Mert Kerem Zelyurt. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 71-86.
- Şaşmaz Ataçoğu M., Zelyurt, M. K. (2016). Profesyonel Futbolda Emek-Sermaye ilişkileri: Alt Liglerde Ücret, Sosyal Güvence ve Sendika Olgusu Üstüne Nitel Bir Çalışma. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (2) , 99-115.

²⁵ <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=982&ftxtID=35181> ,16.07.2023.

World Development Report, (2022). Finance For An Equitable Recovery.

Yıldırım A., Şimşek H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık. s. 72,115,127.

Zelyurt, M. K., Şaşmaz Ataçoğu, M. (2014). Bir Çalışma Alanı Olarak Amatör Futbol: Amatör Futbolcuların Çalışma Süreçleri Üstüne Bir Alan Araştırması. *International Journal of Human Sciences*, 11(1), 338-356.

Zelyurt, M. K., Şaşmaz Ataçoğu, M. (2016). Problems of Amateur Football: A Qualitative Methodological Review. *International Journal of Social Sciences and Education Research*. Volume: 2(4).

Zelyurt, M. K. (2020). Futbolun Sosyolojik Anlamları ve Kapitalist Dönüşümü: Futbol Yoluyla Toplumsallaşma mı? Yoksa Yabancılaşma ve Toplumsal Dışlanma Mı? *Sosyolojca*. Temmuz-Aralık, cilt:10, sayı: 20,121-140.

Zizek , Slavoj (2020). Pandemic!: COVID-19 Shakes the World. New York and London: OR Books.

Extended English Summary

In March 2020, the World Health Organization (WHO) defined the 2019 coronavirus disease (Covid-19) as a pandemic. A multi-crisis environment has been entered in a very harsh and rapid manner, especially in terms of health, economy, social order, and many aspects. The pandemic has shown its effect at least in the field of economy as well as health. The sudden and unexpected arrival of the pandemic has also caused a crisis in the sports sector. In the early days, when the virüs started to spread around the World, global sports activities were almost stopped. Sports activities were started at home using the internet and virtual networks, sports competitions were stopped, and clubs were closed. In this process, sports production entered into a crisis and sports media programs entered into uncertainty. All these events have caused financial losses and economic problems for producers, athletes, coaches, and the entire sector.

Covid-19 has shown its greatest impact on football. According to Deloitte's 2021 football money league research published six months after the 2019/2020 season, revenues decreased by %12 due to Covid. The 1.1 billion Euro decrease in revenue was due to the 937 million Euro (%23 decrease) decrease in broadcasting revenues. Matchday revenues decreased by 257 million euros (%17) in direct proportion to the postponed matches.

Aside from these developments in the World football economy, the governments of the countries have responded to the pandemic in different ways. Governing bodies across professional sports have implemented different methods. These different methods have caused different effects on the basis of countries, leagues, and clubs. The main purpose of this study is to deal with the Covid-19 pandemic experiences of the football players in the lower leagues of Turkey (2.league, 3.league, Regional Amateur League) in terms of wage and income problems. While not playing matches, postponing the leagues, and then playing without spectators deeply affected the football economy, the reflections of these effects also manifested themselves on football player contracts, wages, and incomes. The decline in the club revenues, the problem of how to pay football players' wages, the problem of how and in what order the season will be ended, and the plans that had to be constantly updated have been the main subjects of a significant administrative and economic crisis. The economic crisis created by Covid-19 has manifested itself more severely in the lower leagues, which have a low market share in the football market. The deepest reflections of the economic problems experienced in the lower leagues, which even have limited current income sources, were seen in the football labor market.

The study sample consists of 11 football players who played football in the lower leagues during the pandemic. In the study, a "Semi-structured in-depth interview" which is a research technique specific to the "Qualitative Method" was applied. The interviews were recorded on a voice recorder and transferred to the "Word" text. The relevant findings (texts) were subjected to content analysis and classified under three themes that reflect the central problematics of the subject: 1. Wages and loss of income, 2. Transfer relations, 3. Administrative problems.

In the first theme of the study, the wages and income losses of the football players were discussed. In this context, the football players stated that they could not receive their wages per match and the promised premiums, they experienced loss of income, they had no income other than football, and they had to change professions as a result of long-term unemployment and income deprivation.

Covid-19 has changed the functioning of the capitalist economic relations network in football. In Turkey, on the other hand, the sources of income between the upper leagues and the lower leagues differ significantly in terms of diversity and quantity. In the process of Covid-19, this difference has deepened and has shown its effect more severely. The decrease in the clubs' incomes was reflected in the football player's wages which is the biggest expense of the clubs. Due to the "precarious verbal agreements" in the amateur leagues, during the Covid-19 pandemic, the players could not receive their advance payment or the remaining receivables (per match, bonus) from the matches they played.

In the second theme of the study, transfer relations which is the main subject of conflict, were discussed. The most obvious result of this theme was that the Covid-19 pandemic broke the bargaining power of the players in the transfer. Football players stated that club managers use increasing club expenses and decreasing revenues as leverage in transfer negotiations. In particular, the long interval given to BAL (RAL-Regional Amateur League) has increased unemployment, and the long-term loss of income has made the players unable to stand the cost of being idle any longer. The club presidents and managers in the lower leagues, who are also aware of this situation, have tended to reduce their transfer fees using the increasing corona test and health expenses as an excuse. The lower league clubs, which mostly try to cover the transfer expenses with the support of the businessmen to the club, the support of municipalities, and sponsors were also economically affected by the pandemic. It has been stated that especially the BAL teams which aim for the championship offer higher wages to the players. During the uncertainty period, the issue of advance payment in transfer has gained even more importance. Football players focused on the highest transfer advance payment as the possibility of not playing or not playing the matches jeopardizes the per-match wages. Club managers, on the other hand, preferred the method of both reducing the advance payment amount and dividing this amount due to the same uncertainty situation. In case of cancellation of leagues, they have made a plan not to pay the advance payment installments.

The third theme of the study, is the effects of the decisions of the Turkish Football Federation regarding the postponement of leagues, the cancellation of the leagues, and the effects of the promotion to the upper league or relegation to the lower league of the clubs on the wages and incomes are discussed. Football players stated that together with the pandemic conditions, the administrative decisions of the Turkish Football Federation also reduced the wages, the indecision in the decision-making process, and the length of the decision-making process increased the grievances of the football players. It has been determined that the ones who suffer the most from the administrative processes are the football players in the amateur league and in the BAL, which is considered semi-professional. When the leagues were said to be fully started, they were postponed again and again, and the 2019-2020 season, especially in the Regional Amateur League was ended before the matches were completed, and both economic and managerial processes were turned upside down. Especially the players in the Regional Amateur League, football players in the amateur leagues who were unemployed protested for the start of the leagues. The fact that amateur clubs can not afford the PCR test fees and the football federation's reluctance to undertake this responsibility is seen as the main reason for not starting the leagues. As can be understood from the fact that football players describe themselves as "old servant" and "poor" amateur football players feel excluded. This process experienced by amateur football players who are seen to experience the Covid-19 crisis together with all football players but more severely, is another example of social exclusion in football. Uncertainties delayed the formation and assembly of teams and thus the fees. With the new fixture planning, the fact that the matches will end in a period of 6 weeks has shaped the contracts according to the new order and reduced the wages.